

Cumann Forbartha Chois Fharraige

Ní raibh aon choiste pobail ná cumann forbartha ag feidhmiú i gCois Fharraige i dtús na seascaidí. Tháinig sagart darbh ainm an tAthair Seán de Bláca go dtí an Cnoc in áit an Athair Pádraig Ó Ruadháin S.P., a bhí tinn ag an am. Ba chapall oibre é agus chuir sé roimhe feabhas a chur ar shaol na ndaoine agus cur le háiseanna sa gceantar. D'fhógair sé ón altóir go raibh cuireadh á thabhairt aige do mhuintir an pharóiste le coiste pobail a bhunú. Bhí an chéad chruinniú poiblí faoin ábhar seo sa séipéal ar 6 Márta 1966. Sa séipéal a bhí sé mar nach raibh aon áit oiriúnach eile sa cheantar le haghaidh cruinnithe. Ar an gCéadaoin dar gcionn, an 9 Márta, bhí an chéad chruinniú ag Coiste Chumann Forbartha Chois Fharraige.

Ag an gcoiste sin ceapadh;
An tAthair Seán de Bláca féin mar Uachtarán,
Seán Ó Mainnín, Príomhoide na Gairmscoile mar Chathaoirleach,
Pádraig Mac Con Ríogh, siopadóir, mar Leaschathaoirleach,
Peadar Mac an Iomaire, mac léinn ollscoile, mar Rúnaí
agus Seán Tuohy, máistir poist agus siopadóir mar Chisteoir.
B'iad baill eile an choiste:
Seán Ó Tuairisg, Tomás Ó Maoileoin,
Pádraicín Chóil Ó Fátharta, Pádraig Ó Coisdealbha, Maidhc Cheannabháin, Meáirt Churraidhín,
Seán Ó Srutháin, Peadar Ó Loideáin, Colm Ó Céidigh agus Tadhg Ó Curraidhín.

Rinneadh liosta oibreacha amach a thabharfadh Cumann Forbartha Chois Fharraige fúthu ina dtréimhse oifige bliana.

Ar an liosta oibre sin bhí; forbairt na turasóireachta, céibh a thógáil sa gceantar, bóthar na reilige a dheisiú, scoil náisiúnta nua a fháil, an séipéal a dheisiú, obair gheimhridh a sholáthar do mhuintir na háite, uisce poiblí a fháil don cheantar, iascaireacht farraige agus locha a fhorbairt, monarcha a fháil don áit, páirc pheile agus pinniúr liathróid

láimhe a chur ar fáil, feabhsú talún agus cur chrainte a scrúdú, portaigh a fháil, soilse poiblí, teorainn luais don cheantar agus leabharlann.

Bhí idir dhaoine óga idéalacha agus daoine a raibh cleachtadh na mblianta acu ar an saol agus ar an gcruatan ar Choiste Chumann Forbartha Chois Fharraige. De réir a chéile, tháinig spiorad pobail chun cinn taobh istigh agus taobh amuigh den chumann..

Chinn an tAthair de Bláca an séipéal a dheisiú agus cúnaimh a fháil ó chuile bhaile sa bparóiste leis an obair seo a dhéanamh. Chruthaigh sin ann féin spiorad pobail. Tosaíodh ag dul tríd an gclár oibre agus is go mall a bhí freagraí ag teacht ar iarratais an chumainn. Bhíothas ag súil go meilfeadh muilte an stáit níos sciobtha ná mar a bhíodar ag meilt. Bhí sé go láidir in intinn an chumainn go raibh caomhnú agus neartú na Gaeltachta lárnach d'fhorbairt an cheantair.

Bhí Coimisiún na Talún tar éis Baile na nAille a straidhpeáil de bharr go raibh roinnt daoine as an mbaile sin tar éis talamh a fháil i gContae Chill Dara agus roinneadh a ngabháltais amach ar na húinéirí talún a bhí fágtha. Thug Coimisiún na

Talún suíomh 3 acra don Chumann Forbartha trasna ó Choláiste Cholm Cille. Tugadh an suíomh seo le haghaidh páirc imeartha a fhorbairt, ach fuarthas amach tar éis tamaill nach raibh sé rófheiliúnach do pháirc pheile agus mar sin, socraíodh go dtabharfaí d'Údarás na Gaeltachta é le hiad a spreagadh le monarcha a thógáil san áit a chuirfeadh fostaíocht ar fáil sa gceantar. Ag an am céanna, chuaigh an Cumann Forbartha ar thoscaireacht go dtí Ardeaspag Thuama, An Dr. Seosamh Breathnach agus gheall seisean go dtabharfadh sé suíomh as an talamh a bhí in ainm na hArd-deoise i nGleann an Chnoic le haghaidh páirc pheile.

Coláiste Lurgan

Ba thart ar an am céanna a bhí Pól Ó Foighil tar éis scaradh le Coláiste Chonnacht sa Spidéal agus fonn air coláiste dá chuid féin a bhunú. Cuireadh tús le Coláiste Lurgan le seomraí réamhdhéanta i nGleann an Chnoic i mí Iúil 1966.

Tar éis tamaill, fachtas go raibh clár an Chumann Forbartha ag dul chun cinn níos moille ná mar a shamhlaigh an coiste gur cheart dó a bheith agus mar sin, nuair a thug RTÉ dúshlán na Gaeltachta mar ionad

faoin am seo. Tuigeadh go mbeadh toghchán ann roimh dheireadh an tsamhraidh 1969 agus chuathas i dteagmháil le daoine éagsúla ar mhaithe le hiarrthóir a roghnú don toghchán sin le go bhféadfaí clár Ghluaiseacht Chearta Sibhialta a chur os comhair an phobail agus vóta láidir agóide a fháil lena chinntiú nach bhféadfadh rialtas ar bith gan cluas a thabhairt d'éilíthe Gaeltachta uaidh seo amach. Bhí cairde na Gaeltachta de bhunadh na Gaeltachta agus cuairteoirí a thagadh go dtí an Ghaeltacht páirteach i dtacú le Gluaiseacht Chearta Sibhialta.

Gaeilge le linn na Féile Pádraig 1969, chuaigh roinnt daoine in aghaidh an bheartais sin agus cuireadh picéad ar Theach na bhForbacha ar 18 Márta 1969. An Domhnach dar gcionn, tugadh mórchrúinniú le chéile i Seanscoil an Chnoic. Tháinig daoine ó Bhearna go Carna ag an gcruinniú sin. Ní raibh áit san ionad cruinnithe do leath na ndaoine a tháinig an lá sin. Chuir an slua mór iontas ar lucht

eagraithe an chruinnithe agus ba ag an gcruinniú sin a bunaíodh Gluaiseacht Chearta Sibhialta na Gaeltachta. Rinne an cruinniú sin liosta amach de rudaí a bhí ag teastáil a dhéanamh i gConamara agus bhí tionchar mór ag an taithí a bhí faighte ag daoine ar Chumann Forbartha Chois Fharraige ar bhunú agus ar mhúnlú na Gluaiseachta i dtús a ré.

Bhí spiorad toghcháin san aer

Toghchán 1969

Ba é rúnaí an Chumann Forbartha, Peadar Mac an Iomaire, a toghadh mar iarrthóir le seasamh mar neamhspleách i dtoghchán na bliana 1969 agus as an naonúr a bhí sa rása tháinig sé sa cúigiú háit. Ba é an tAthair Seán de Bláca a d'ainmnigh Mac an Iomaire ar an bpáipéar ainmniúcháin. Bhí Mac an Iomaire agus a lucht tacaíochta cúramach gan Cumann Forbartha Chois Fharraige a

An Poitín Stíl

Tigh Phádraig Joe Joe Mac an Iomaire

An Lochán Beag, Indreabhán, Co. na Gaillimhe

Tá Míle Fáilte Romhat!

Fón: 091-593114

cheangal rómhór le feachtas polaitíochta agus dá bharr sin, cinntíodh gur fheidhmigh an Cumann Forbartha gan mórán cur isteach air ó pholaitíocht. Go luath tar éis an toghcháin, bhí talamh na páirce peile agus an talamh a bhí timpeall air i gcontúirt a dhíolta le haghaidh óstán agus brú á thógáil ann. Cheap an Cumann Forbartha nárbh é leas mhná tí an cheantar go ndéanfaí an fhorbairt seo agus cuireadh go láidir ina choinne. Bhí de thoradh air sin

gur dhíol an deoise an talamh a bhí fágtha timpeall na páirce ar phraghas an réasúnach leis an bpobal agus gur tugadh suíomh na páirce peile saor in aisce don phobal.

I dtús na seachtóidí, i gcomhoibriú idir Pól Ó Foighil agus an Cumann Forbartha, cuireadh tús le comharchumann sa cheantar ar a tugadh Comharchumann Chois Fharraige. Bhí Coiste Uisce an Chnoic/Minna ag comhoibriú go dlúth leis an gCumann Forbartha

agus bhí an Cumann Forbartha ag úsáid a thionchair le daoine a mhealladh le páirt a ghlacadh sa ngrúpscéim uisce, Thug an Cumann Forbartha a lán tacaíochta do bhunú Chomharchumann Chois Fharraige. Ní mba thúisce feachtas amháin thart ag an gCumann Forbartha go dtí go raibh sé báite i bhfeachtas eile.

I dtús na seachtóidí bhí scoil an Chnoic go dona agus bhí an-ghá le scoil nua. Reáchtáil an Cumann Forbartha feachtas le scoil nua a fháil

Bunchloch Choláiste Lurgan á leagan, 8 Nollaig 1967.

agus chuaigh an feachtas sin chomh fada agus go ndeachaigh tuismitheoirí na scoile ar stailc trína gcuid páistí a choinneáil sa mbaile ón scoil go dtí go bhfuair siad geallúint ón Roinn Oideachais go gcuirfí tús le tógáil na scoile nua.

I measc éilithe Ghluaiseacht Chearta Sibhialta na Gaeltachta agus Chumann Forbartha Chois Fharraige bhí, go mbunófaí Údarás Gaeltachta agus go mbunófaí raidió don Ghaeltacht. Bhí Cumann Díospóireachta Chois Fharraige ag feidhmiú sa Ghaeltacht seo sna tríochaidí agus sna ceathrachaidí. Bhíodh aeraíochtaí taobh amuigh de Scoil Náisiúnta an Chnoic chuile mhí Iúil agus thug sé sin spreagadh don óige a léirigh dóibh an saibhreas ceoil, amhránaíochta, agallaimh beirte agus filíochta a bhí sa cheantar. Chuidigh Comórtas Ghlór na nGael le pobal Chois Fharraige a chur i dteagmháil le pobail eile sa chomórtas. Thug sé fócas don chumann ar obair a chur i gcríoch trí chóras cinnte oibre a leanacht. Fuair an cumann freisin tacaíocht ó Chomhdháil Náisiúnta na Gaeilge le hÉigse Chonamara a reáchtáil i gCois Fharraige roinnt bhlianta i ndiaidh a chéile sna seachtóidí.

Bunaíodh Comhchoiste Ghaeltacht Chonamara ar iarratas ó Chumann Forbartha Chois Fharraige i 1970 ar mhaithe le coistí pobail sa Ghaeltacht a bheith eagraithe agus a bheith ina gcuid d'Údarás Gaeltachta. D'oibrigh an Comhchoiste i ngach paróiste i nGhaeltacht na Gaillimhe lena chinntiú go mbeadh coiste pobail tofa go daonlathach ag gach uile phobal. Thagadh an comhchoiste seo, a bhí comhdhéanta d'ionadaithe ó na coistí pobail éagsúla i nGhaeltacht na Gaillimhe, le chéile ar an gCeathrú Rua gach dhá mhí ó tús na seachtóidí go dtí gur bunaíodh Údarás na Gaeltachta. Chuaigh an comhchoiste i dteagmháil le pobail i nGhaeltachtaí eile le go ndéanfaí amhlaidh agus faoin am ar bunaíodh Údarás na Gaeltachta bhí an gréasán coistí seo ar fud na Gaeltachta.

Bhí a n-iris bhliantúil ag an gCumann Forbartha - 'Biseach'. Is léiriú an forás a tháinig ar an iris seo ón gcéad am ar foilsíodh í i 1967 go

dtí an lá atá inniu ann an éabhlóidiú atá tagtha ar an saol i gceantar feidhme an chumainn.

Comharchumann Shailearna

Nuair a d'éirigh Comharchumann Chois Fharraige as trádáil i 1983, bhí na coláistí Gaeilge, teach foilsitheoireachta, Clódóirí Lurgan, scéimeanna uisce, scéim forbartha portaigh agus áiseanna ionad díolta fearais oifige fágtha gan stiúir. Thug an Cumann Forbartha ceannrúdaíocht le go nglacfaidh daoine éagsúla chucu féin atheagrú na n-oibreacha a bhí ag Comharchumann Chois Fharraige le nach mbeadh an fhoireann oibre ná an pobal thíos le héirí as trádáil an chomharchumainn.

Forbraíodh Clódóirí Lurgan le scaireanna ag an bhfoireann sa gcomhlacht. Bunaíodh coláistí Gaeilge éagsúla sna ceantair ina raibh Comharchumann Chois Fharraige ag feidhmiú iontu go dtí sin agus cuireadh comharchumann nua ar bun le freastal go speisialta ar na riachtanais a bhí ann na scéimeanna uisce agus na scéimeanna portaigh a reáchtáil. Réitigh an Cumann Forbartha an bealach do bhunú Chomharchumann Shailearna trí chuidiú i reáchtáil cruinnithe ar na bailte éagsúla sa bparóiste le tacaíocht a fháil le struchtúr a chruthú a chinnteodh go leanfadh cothabháil na scéimeanna uisce chun cinn. Bhí Comharchumann Shailearna bunaithe go láidir taobh istigh de 6 mhí ón am ar cuireadh tús leis i mí Feabhra 1984. Bhí comhairle agus tacaíocht an Chumann Forbartha do bhunú Chomharchumann Shailearna fíorthábhachtach. Thug an tArd-deoise suíomh agus foirgneamh Sheanscoil Sailearna ar láimh don Chumann Forbartha. Trí chomhoibriú idir an tÚdarás, an Comharchumann agus an Cumann Forbartha, tá Seanscoil Sailearna athchóirithe anois agus í mar áis thábhachtach don phobal agus d'fhorbairt ollscolaíochta trí Ghaeilge sa gceantar.

Thug an Cumann Forbartha £25,000 don Chomharchumann le cuidiú leis ionad pobail a dhéanamh sa tseanscoil. Chomh maith leis sin,

nuair a bhí straidhpeáil á dhéanamh ar thalamh sléibhe sna hAille, d'éirigh leis an gCumann Forbartha tacaíocht a fháil ó Choimisiún na Talún le roinnt acraí a fháil curtha le suíomh na scoile nua lena chinntiú go bhféadfaí páirc imeartha do na gasúir a bheith tógtha ansin chomh maith le háit a bheith ann d'fhorbairt nua ar an scoil de réir mar a theastódh sin.

Thug an Cumann Forbartha tacaíocht d'fhorbairtí éagsúla sa phobal de réir mar a bhí sin ag teastáil. Tugadh tacaíocht d'fhorbairtí mar Turasóireacht Chonamara agus Árann. Tugadh tacaíocht chomh maith d'fhorbairt imeachtaí don óige, d'fhill agus do scríbhneoirí. Ba mhór é éileamh an Chumann Forbartha ar theilifís don Ghaeltacht a fháil agus freisin ba ón gCumann Forbartha a tháinig an t-éileamh i dtosach ar ollscolaíocht trí Ghaeilge sa Ghaeltacht sular thosaigh an feachtas i gceart i nGhaeltachtaí éagsúla na tíre.

Nuair a tháinig an tAthair Mícheál Ó Flannabhra mar shagart pobail go Cois Fharraige, chuir sé roimhe cúnamh a chur ar fáil don aosach ina pharóiste mar a bhí déanta aige roimhe sin ar an bhFairche agus is de bharr a chuid oibre siúd agus an tacaíocht a d'eagraigh sé ó dhaoine agus ó eagraíochtaí eile a tháinig ann do Thearmann Éanna agus do Thearmann Ainnín.

Thug an Cumann Forbartha freisin tacaíocht do bhunú naíonra agus do bhunú na naíonlainne i gCois Fharraige. Thug sé tacaíocht do bhunú Mheitheal Forbartha na Gaeltachta agus Chumas agus freisin le blianta beaga anuas tá tacaíocht tugtha aige do phleanáil teanga ag leibhéal an phobail. Is eagraíocht é Cumann Forbartha Chois Fharraige a fhágann na gníomhaíochtaí éagsúla pobail faoi na sainghrúpaí atá ceaptha lena gcur chun cinn. Is í an áit ina mbíonn obair an Chumann Forbartha le feiceáil go soiléir le linn de mholtóireacht Ghlór na nGael a bheith ag tarlú. Is ansin a thugtar na coistí éagsúla le chéile faoi scáth an Chumann Forbartha ar mhaithe lena léiriú cén obair dheonach phobail atá ar siúl ó cheann ceann an cheantair seo ina bhfuil an Cumann ag feidhmiú ann.